

Тәуелсіздік алғаннан бастап бүгінгі күнге дейін Қазақстанның "жұмсақ күшінің" дамуы

ЖАРИЯЛАНДЫ
21.12.2023

СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/147990/>

Муратов Бекмухамед Куатұлы

Магистратура студенті. Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің тарих, археология және этнология факультеті.

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Республикасының тәуелсіздік алғаннан кейінгі елдің мәдени-әлеуметтік қалпы, оның дамуы мен қолдауы, өзге халықтар арасында Қазақстанды “жұмсақ күш” арқылы танымал ету әрекеттерінің рөлі мен нәтижелері туралы шолу берілген.

Мақаланың өзектілігі мен жаңалығы

“Жұмсақ күш” – өз мәдениетін өзге елдер арасында танымал етіп, сол арқылы елді әлемдік сахнада көтеру болып табылады. Осы мақалада Қазақстанның мәдениеті, музыка, медиа, кино, халықтың салт-дәстүрлері, әдет-ғұрыптар, менталитет пен санасы, тарих пен ғылым, елдің көрнекті жерлері мен сәулеттері арқылы әлемде тартымдылық потенциалы зерттелген.

Зерттеу әдістері

Мақалада Қазақстанның “жұмсақ күш” саясатын қолдануы бойынша пәнаралық деңгейдегі әдіснамалық тәсілдер мен статистика ұсынылған.

Түйінді сөздер: Жұмсақ күш, Қазақстан, тартымдылық, дәстүрлер, сабақтастық, мәдениет, медиа.

Развитие «мягкой силы» Казахстана с момента обретения независимости до наших дней

Муратов Бекмухамед Куатұлы

Студент магистратуры. Факультет истории, археологии и этнологии Казахского национального университета им.Аль-Фараби.

E-mail: commonbaby01@mail.ru

Аннотация. В статье представлен обзор культурно-социального положения страны после обретения Республикой Казахстан независимости, ее развития и поддержки, роли и результатов попыток популяризации Казахстана среди других народов посредством “мягкой силы”.

Актуальность и новизна статьи

«Мягкая сила» — относительно новое понятие, определение которого заключается в популяризации своей культуры среди других стран и тем самым поднятии страны на мировой арене. В данной статье исследуется потенциал притяжения в мире через культуру Казахстана, музыку, медиа, кино, традиции, обычаи, менталитет и сознание народа, историю и науку, достопримечательности и архитектуру страны.

Методы исследования

В статье представлены методологические подходы на междисциплинарном уровне и с использованием статистики по теме применения Казахстаном политики «мягкой силы».

Ключевые слова: мягкая сила, Казахстан, привлекательность, традиции, преемственность, культура.

The development of Kazakhstan's «soft power» from the moment of independence to the present day

Muratov Bekmukhamed Kuatuly

A graduate student. Faculty of History, Archeology and Ethnology of the Kazakh National University named after Al-Farabi.

E-mail: commonbaby01@mail.ru

Annotation. The article provides an overview of the cultural and social situation of the country after the Republic of Kazakhstan gained independence, its development and support, the role and results of attempts to popularize Kazakhstan among other peoples through “soft power”.

Relevance and novelty of the article

«Soft power» is a relatively new concept, the definition of which is to popularize one's culture among other countries and thereby elevate the country on the world stage. This article explores the potential of attraction in the world through the culture of Kazakhstan, music, media, cinema, traditions, customs, mentality and consciousness of the people, history and science, sights and architecture of the country.

Research methods

The article presents new methodological approaches at the interdisciplinary level on the topic of Kazakhstan's application of the policy of «soft power».

Keywords: soft power, Kazakhstan, attractiveness, traditions,

continuity, culture.

Кіріспе

Қазіргі халықаралық қатынастарда «жұмсақ күш» табысты сыртқы саясаттың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. 1990 жылы Гарвард университетінің профессоры Джозеф Наем ғылыми айналымға енгізген «жұмсақ күш» ұғымы басқа актерлердің мінез-құлқына мәжбүрлеу арқылы емес, ынтымақтастық пен сендіру арқылы әсер ету арқылы мақсатқа жету мүмкіндігін білдіреді. Информация заманында мемлекеттер жаңа технологияларды енгізу және халықаралық қатынастар саласындағы бәсекеге қабілеттілікті сақтау мүддесінде жаһандану процестерін күшейту жағдайында өз ықпалының күшейтуде конфликтерден басқа да жол бар. Мемлекеттер арасындағы қайшылықтарды шешудің күштік әдістерінің әсері негізінен зорлық-зомбылықсыз қарама-қайшылықтың елдік бәсекелестігіне қайта форматталады, бұл әскери емес бәсекелестік әдістерін қолдануды және халықаралық қарым-қатынасқа қатысушылар арасындағы қақтығыстарды

шешуді логикалық түрде біріктіретін «жұмсақ күш» нақты саясаттану терминін қалыптастыруға түрткі болды.

Қазақстан тәуелсіздіктің алғашқы күндерінен бастап әлемдік бедел жарысына тартылды, бірақ бізде, оның басқа қатысушыларының көпшілігінен айырмашылығы, осы бағыттағы іс-қимылдың нақты стратегиясы әлі күнге дейін қаралмайды. Нәтижесінде, бюджеттен қаржыландырылатын елдік позициялаудың нәтижелері айтарлықтай араласады. 32 жыл бойы біздің елімізде мемлекеттік құрылымды толығымен қайта форматтайтын орасан зор, тарихи өзгерістер болып жатыр, Нұрсұлтан Назарбаев заманынан қазіргі президент Қасым-Жомарт Тоқаевке дейінгі уақытта Қазақстан Республикасы беделді алаңдарда елеулі бастамалар көтеріп келеді.

Сыртқы саясатта «жұмсақ күшті» АҚШ, Қытай, Жапония, Оңтүстік Корея, Үндістан, Түркия, Ұлыбритания және басқа да бірқатар мемлекеттер қолданады. Бізді «жұмсақ күштің» Қазақстан елінде жағдайы қызықтырады. Жоғарыда айтылғандардың мемлекеттерінде, атап айтқанда Жапония, Қытай, Ресей мен Оңтүстік Кореяның Қазақстанда жұмсақ күшінің әсері мол, біздің ел де осы күшті қолданып жүр ма? Осы сұраққа жауап беру үшін Қазақстанның басты жұмсақ күшінің ресурстарына шолу жасайық.

Қазақстан жұмсақ күшінің негізгі ресурстары

Қазақстанның «жұмсақ күшінің» негізгі ресурсы оның мәдени-тарихи мұрасы болып табылады. Ұлы Дала өркениеті мәдениеттерінің үйлесімі, өнер, ғылым, конфессияаралық диалог құрудағы жетістіктер, пайдалы қазбаларға бай жердің орасан зор кеңістігі, екі ұлы мәдениет – Шығыс пен Батыс арасындағы байланыстырушы көпір болып табылатын орынның өзі-мұның бәрі Қазақстанды ерекшелендіреді. Қазақстан тарихы Ұлы түркі тарихымен тікелей байланысты. Түркілердің дүниетанымы басқа халықтардың мәдени белгілерін сіңіруге бағытталған. Осы тәсілдің негізінде, түріктер басқа мәдениеттер мен өркениеттерден көптеген пайдалы заттарды жинап, сонымен

бірге бірегейлік және өзін-өзі қамтамасыз ету белгілерін жасай алды. Бұл «жұмсақ күш» тұжырымдамасының негізгі принциптерінің бірі. Қазіргі кезде Түркия болса түрік мәдениетін мен тілін медиа арқылы дамытып отыр. Түркияның көптеген фильмдері, сериалдары, блогерлері түрік мәдениетін өзге мемлекеттерінде таратуда. Мысалы Ресей, Германия, Орталық Азия, Шығыс Азияда Түріктердің мәдениеті танымал болуы – осы медианың әсері. Қазақстанның медиа арқылы жұмсақ күшінің потенциалына шолу жасайық.

Жапония медиалық жұмсақ күші “аниме” мен дәстүрлі музыка болса, Кореяның медиасы – дорамалар (сериалдар) мен K-POP музыка, АҚШ-ның медиасы фильмдер мен видео-ойындар болса, Ресейдің – әскери фильмдері мен поп музыка болып табылады. Қазақстан болса, соңғы жылдары біздің елімізде жаңадан сериалдар, фильмдер, музыка шығаруда. Біздің елде және шетелде танымал болып жатқан сериалдарына келетін болсақ олардан: “5:32” триллері, ол қазірдің өзінде отанында «Қазақстандық киноның жаңа деңгейі» деп аталады. Бұрынғы аса ауыр қылмыстар бойынша тергеуші Шалқарға жас полиция қызметкері көмек сұрайды. Қалада маньяк жарияланды, оның

қолжазбасы 1990 жылдары ұстаған сериялық өлтірушіге ұқсас. Қанішер такси жүргізушілері, каннибалдар, зорлаушылар, бұзақылар — полиция қызметкері Шалқар көп нәрсені көрді, серіктесінен айырылды. Айтпақшы, барлық маньяктар нақты прототиптерден алынады, біреу дәл, ал біреу бірден бірнеше қасиеттерді біріктіреді. Youtube платформасында сериал 20 миллион көрірмендерді жинады, олардан Ресей, Украина, Германия, Өзбекстан, АҚШ, Қырғызстан, Түркия азаматтары көрді. IMDb платформасы осы сериалға 7.7/10 балл қойған. Осы сериал арқылы өзге елдерде Қазақстан детектив сериалдарын түсіруге потенциалына сенді. Келесі сериал – “Шекер”. Жастардың криминалды қозғалыстарды қамтиды. Осы сериал әсіресе Қырғызстан, Ресейде және АҚШ-та танымал болды. IMDb осы сериалға 8.4/10 балл қойған. “Игрок” сериалы. Оның кейіпкері Данияр қаржылық қиындықтарға тап болады. Ол проблемаларды шешуге ерекше жақындады: ставкалар арқылы. Бірақ бірте-бірте ставкалар әлемі оны кешіктіреді және тоқтау оңай болмайды. Сериал авторлары құмар ойындарға тәуелділік тақырыбын зерттеп, керемет саундтрек алып, жарқын жоба жасады. «Игрок» халықаралық London International Short Film Festival (LISFF) қысқа тізіміне енген алғашқы Қазақстандық веб-жоба болды. IMDb осы сериалға 7.9 балл қойды. Сериал ТМД кеңістігінде, Түркия, АҚШ және Еуропада танымал болды. Қазақстан киноиндустриясында өте зор потенциалының болуы сөзсіз, алайда криминал жанрындағы медиа біздің елді теріс жақтан көрсетуі мүмкін. Елдің мәдениетін таныту мақсатында мәдениетпен, тарихпен, халықпен, салт-дәстүрлермен байланысты фильмдер мен сериалдарды түсіру жөн. Мысалы, Оңтүстік Кореяда түсірілген “Чумон” немесе “Жумонг” сериалы бүкіл әлемде танымал, IMDb бойынша 8.1/10 рейтинг жинап алды. Түркияның Сұлтан Сулейман Кануни жайлы “Muhteşem Yüzyıl” немесе “Тамаша ғасыр” сериалы кең танымал, Түркияның тарихын мен мәдениетін бүкіл әлемге танытты. IMDb бойынша 8,6/10 рейтинг жинады.

Қазақстанның музыкасы қазір қарқынды дамып келеді. Елдің өз музыкалық мектептері бар, олар оқушыларға өз шығармаларын дұрыс орындауға үйретеді. Өз елінен тыс жерлерде де

танымал болып келе жатқан Қазақстанның танымал орындаушылары бар. Жалпы, бұл көптеген адамдарға ұнайтын музыканың тұтас бағыты. Классикалық шығармалар. Бұл қазақ музыкасының кең бағыты. Біріншіден, бұл халық әндері мен тарихи музыка. Әдетте, бұл бағыт эпосқа көбірек қатысты және варган, адырна, домбыра және т.б. сияқты қазақ музыкалық аспаптарында орындалады. Бірақ классикалық музыка бәріне ұнай бермейді, біреу оны ескірген және тым қарапайым деп санауы мүмкін. Өзге елдерде Қазақстанның “Адай күйі”, “Балхадиша”, “Балапан Қаз”, Абайдың “Көзімнің Қарасы” және т.б. өлеңдер танымал. Тіпті шетелдіктер осы өлеңдерге Youtube платформасында remix жасауда. Мысалы “Samuel Farina” каналында “Балапан Қаз” өлеңіне remix жасап, видео 100 мың шетел көрермендерді жинады.

Қазақстан — бүкіл әлемге өзінің табиғи байлығымен, ғылым мен технологияның қарқынды дамуымен, сондай-ақ Орталық Азиядағы әлемдік тәртіпке елеулі үлесімен танымал ғажайып және бірегей ел. Алайда, бұл ғана емес: әдемілікті бағалаушылар қазақтың әндері, концерттері, кинофестивальдері, сондай-ақ халық таланттары мен шеберлерінің барлық көрмелері елдің әлеуеті мен дәмін толық ашатынын жақсы біледі және әлемнің түкпір-түкпірінен келген адамдардың Қазақстанға деген көзқарасы жоғары болады. Музыка және шығармашылық саласындағы көптеген сыншылар Айман Мұсахаджаеваны Қазақстанның алғашқы скрипкасы деп атайды, ол өз Отанында ғана емес, Прагада да, әлемнің басқа да көптеген бұрыштарында толық залдарды жинайды. Берлин филармониясының сахнасында Мұқан Төлебаевтың шебер орындауымен танымал Марат Бисенғалиевті қазақ халқының тағы бір әйгілі ұлы деп атауға болады. Ал Болгарияда Опера орындаушысы Майра Мұхамедқызы танымал. Әлемдік музыкада танылған қайраткерлердің едәуір бөлігі қазақ музыкасының әлемдік мәдениеттегі үлкен рөлін таниды. Композитор және дирижер болып табылатын Болгариядан келген Димитр Христоф бағасын индикативті деп атауға болады. Бұл қайраткер қазақ музыкасын естігеннен кейін оның дыбысына, өзіндік ерекшелігіне және ұлттық музыкалық аспаптарына тәнті болғанын мойындады. Қазақстан Музыкасы классиктердің шығармаларынан және домбыра мен қобыз сияқты ұлттық аспаптардың дыбыстарынан әлдеқайда көп. Қазіргі заманғы әртістердің санының Қазақстаннан тыс жерлерге гастрольдік сапарға шығуына байланысты еліміздің қазіргі заманғы шығармашылығы туралы бүкіл әлем біледі. Музыка сыншылары ұлттық скрипка фортепиано мектептерінің жоғары деңгейін ерекше атап өтеді. Қазақ орындаушылары тыңдаушылардың сүйіспеншілігін, олардың шығармашылығы мен кәсібилігін музыканттар арасында да бағалап қана қоймайды. Мұның жарқын мысалы-жүзден астам шығарма жазған Рахат-би Әбдісағин. Рахат би музыка жазып қана қоймай, жеке концерттерімен де айналысады, сонымен қатар әлемнің жетекші оқу орындарына дәрістері бар оқытушылар ретінде шақырады. Мысалы, бұл Орындаушы Италияның оқу орындарына шеберлік сабақтарын өткізуге шақырылады. Сонымен қатар, Қазақстандық музыканттардың бірі — Арыс Аренов электронды музыка жазып келеді. Арыс алғаш рет 2012 жылы Tokyo’s Red Bull Music Academy фестивалінің іріктеу турына жазбалар жіберіп, бақыт сынап көруді ұйғарды, онда жас орындаушы көптеген басқа үміткерлердің арасынан таңдалды. Осылайша, 7 жылда алғаш рет Қазақстан осы Халықаралық фестивальде таныстырылды. Арыстың марапаттары мұнымен аяқталған жоқ — 2016 жылдың қаңтарында танымал американдық CNN телеарнасы

Ареновты қазіргі Жібек жолы елдерінің ең көрнекті өкілдері болып табылатын бес музыкантқа қосты. Қазақстандық талант Ғалымжан Молданазар 10-сыныптан бастап ән жазуға әуестене бастады, бұл оны Алматыдағы Жүргенов атындағы Ұлттық Өнер академиясына шығармашылық мамандыққа түсуге итермеледі. Сол жерде ол суретші Айсаман танысып, студиясында бірнеше трек жазды, содан кейін оны Orda brothers ірі өндірістік орталығы көрді. Оны алғаш рет жергілікті жұртшылық 2011 жылдың мамырында «Хит ТВ» музыкалық симпозиумында көрді, ал Нью-Йорктегі Highline Ballroom-да американдық break of Reality рок-виолончелистер тобымен бірге өнер көрсеткеннен кейін шетелде танымал болды. Jah Khalib немесе Бақтияр Мамедов-талантты автор және орындаушы, ол қазақстандық хип-хоптың үздік битмейкерлері мен продюсерлерінің бірі болып саналады. Бақтияр Мамедов ТМД елдерінен тыс жерлерде, әсіресе өзінің музыкалық шығыстық жанрына байланысты Шығыс, Араб елдерінде, Кавказда танымал. Дінмұхаммед Құдайберген-қазақ әншісі, композитор және мультиинструменталист. Қазақстан Халық әртісі болып 2023 жылы марапатталды. Димаш Құдайберген 2017 жылдың 21 қаңтары мен 22 сәуірі аралығында апта сайын көрсетілетін Хунань телеарнасының (Hunan TV) Singer 2017 хит телевизиялық шоуына қатысу арқылы Қытайда танымал болды. Танымал әншілермен жарыста ол финалға екінші орынмен жетті. 2017 жылы Димаш бірнеше музыкалық марапаттарға ие болды, соның ішінде Қытайдағы 24-ші Қытай музыкалық сыйлығында «үздік азиялық әнші» (қытайлық «Грэмми» баламасы) және Tencent MTV Asia музыкалық галасында «ең танымал шетелдік әнші». Димаш 7 октаваны, 8 жарты тонды қамтитын кең вокалды диапазонымен танымал. Академиялық опералық ән жанрында оқудан өткеннен кейін «Astana Opera» мемлекеттік опера және балет театрына жұмысқа шақырылғанына қарамастан, Димаш классикалық элементтерді, сондай-ақ дәстүрлі қазақ музыкасы мен поп-музыкасын пайдалана отырып, заманауи музыкадағы мансабын дамытуға шешім қабылдады. 2017 жылы Қасым-Жомарт Тоқаев қазақстандық әнші және музыкант Димаш Құдайбергеннің шығармашылығын Қазақстанның «жұмсақ күші» деп атады.

Келесі бір ресурс — Қазақстанның географиялық орны. Қазақстанның «жұмсақ күші» оның Еуразияның ортасында орналасуы жатыр. Қазақстан — Ұлы Жібек жолының көп бөлігі орналасқан Шығыс пен Батыстың тоғысқан жері, ол осы ұлы мәдениеттердің бірігуі болып табылады. Осы жағдай Қазақстанның экономикалық жағдайына да көп әсер етуде. Бүгін Қасым-Жомарт Тоқаев Қытай елімен терең экономикалық байланысты орнатып, Қытай мен Қазақстан “Бір белдеу, бір жол” деген бағдарламаны әзірлеуде.

Тәуелсіздік жылдарындағы Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуының жетістіктері дербес мемлекеттің жедел қалыптасуының бірегей моделі ретінде кеңінен танылды. Бұл жетістіктер бұрынғы ҚР Президенті - Нұрсұлтан Назарбаевтың тұлғасымен тікелей байланысты. Н. Ә. Назарбаев феномені де Қазақстанның «жұмсақ күшінің» ресурсы болып табылады, бұл оның түбегейлі реформаларды жүзеге асырудағы сіңірген еңбегіне, республикадағы саяси ахуалдың ерекшеліктеріне, халықтың психикалық және психологиялық ерекшеліктеріне және «Қазақстан» ұлттық брендині ілгерілетуге байланысты. Бүгінгі күні Қазақстан Республиканың президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстанды жан-жақты танытып жатыр. Қазақстанмен Еуропа, Азия, Америка елдері терең байланыстарды орнатуда. Әсіресе Қасым-Жомарт Тоқаев Қытайда

танымал болып келеді.

Көпұлттылық пен діни саясат – Қазақстанның мынадай стратегиялық ресурстары мен артықшылықтары. Қазақстанда 130-ден астам этнос пен 17 конфессия өкілдерінің өмір сүруіне қолайлы жағдайлар жасалған, газеттер мен журналдар 15 тілде шығарылады, ал театр қойылымдарын көруге 7 тілде

болады. Қазақстанның әр облысында шағын Ассамблеялар жұмыс істейді. Қазақстан Халық Ассамблеясының қызметі толеранттылықты, конфессияаралық және мәдениетаралық келісімді қамтамасыз етуге бағытталған бірегей институт болып табылады.

Келесі бір ресурс – білім беру жүйесі. 2021 жылғы білім беру үшін үздік елдер рейтингінде Қазақстан 78-ден 71-ші орынды иеленді. Қазақстанның 16 университеті әлемдегі ең мықты жоғары оқу орындарының тізіміне енді. QS World University Rankings рейтингінде барлығы 1421 ЖОО есепке алынды. Алғашқы ондыққа АҚШ, Ұлыбритания және Швейцарияның жоғары оқу орындары кірді. Біздің ең жақсы нәтижеміз — 150-ші орын, оны Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ иеленді. Топ-500 лонг-тізіміне ҚР-ның бес ірі ұлттық жоғары оқу орындары ғана түсті, позицияларды Алматы, Қарағанды, Павлодар және Түркістанның мықты өңірлік университеттері әлдеқайда төмен Қазақстанда жоғары оқу орындар арзан болғандықтан көптеген шетелдіктер біздің елде білім алуда. Шетелдік студенттер Қазақстандағы заманауи білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Олар өз елдеріндегі қазақ тілі мен қазақ мәдениеті дәстүрлерінің жетекшілері болып табылады. Бізде 13 елінің студенттері оқиды: Армения, Ауғанстан, Германия, Грузия, Қытай, Қырғызстан, Моңғолия, Ресей, Тәжікстан, Түрікменстан, Түркия, Өзбекстан және Украина. Мысалы Алматы жоғары оқу орындарында басқа елдерден келген студенттердің 38% оқиды. Шетелдік студенттер қазақстандық білім ала бастады. Қазір отандық жоғары оқу орындарында 30 мыңға жуық шетелдік оқиды. Мұндай статистика Қазақстанның жоғары оқу орындары қауымдастығында бөлісті. Шетелдіктер атап өткендей, олар біздің мәдениетімізбен танысуға қызығушылық танытып қана қоймайды, Бізде қолжетімді және сапалы білім, оқытуға қолайлы баға бар.

Осылайша, жергілікті университеттер шетелдіктер үшін тартымды бола бастады. Студенттер бейімделуден өтеді, оларды университет қызметкерлері қадағалайды. Сонымен қатар, қазақстандық жоо-лар жылдан жылға халықаралық білім беру кеңістігінде өз позицияларын нығайтуда.

Қорытынды

Қазақстан қазіргі заманғы мемлекет ретінде халықаралық қатынастар саласындағы әлемдік үрдістерді дамытудың жалпы бағытында қозғалады, осылайша әлемдік қоғамдастық бірегей деп танытын жинақталған тәжірибені дамытуға және жетілдіруге мәжбүр болады. Мемлекеттік тәуелсіздіктің барлық жылдарында Қазақстан өзін толыққанды мемлекет ретінде танытты. Мемлекеттік ұлттық егемендікті одан әрі толыққанды дамыту үшін осы процестің жалпы заңдылықтарын білу, социологиялық және саяси ғылымдардың соңғы жетістіктері деңгейінде болу

және ең алдымен халықаралық қатынастардың заманауи теориялары мен практикасын білу қажет. Осы проблемаларды талдау мен таныстыруда осы салада пәнаралық зерттеулермен айналысатын қазақстандық ғалымдардың басты міндеті тұр.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1) Rusakova O.F. Konzept «myagkoj» sily (Soft power) v sovremennoj politicheskoy filosofii // Nauchnyj ezhegodnik Instituta filosofii i prava Ural'skogo otdeleniya Rossijskoj akademii nauk. 2010. Выр. 10. S. 173-192.

2) Наумов А. О. «Мягкая сила» и «умная сила». Внешнеполитический опыт США // Стратегия России. № 2. 2016. С.65-76.

3) Рустамова Л. Р., Бахриев Б. Х. Особенности публичной дипломатии Европейского союза в Центральной Азии // Политика. — 2020. — № 3(98). — С. 165—180.

4) Леонова О. «Мягкая сила»: инструменты и коэффициенты влияния // Обозреватель - Observer. 2014. № 3 (301). С. 18-28.

5) Булекбаев С. Б. Тюркский вклад в мировую культуру и цивилизацию. - Алматы, 2016. - 318 с

6) Абикеева Г. Национальное строительство в Казахстане и других странах Центральной Азии, и как этот процесс отражается в кино. Алматы: Ғылым, 2006. 308 с.

7) Казахская эстрада // Казахстан. Национальная энциклопедия. — Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2005. — Т. III.

8) Завгородняя, В. В. Современная музыка Казахстана: «Парус надежды» В. Завгороднего / В. В. Завгородняя. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2023. — № 40 (487). — С. 139.

9) Zaharna R.S., Hubbert J., Hartig F. Confucius Institutes and The Globalization of China's Soft Power // September 2014. Figueroa Press Los Angeles. p. 27.

10) К.У. Биекенов, Е.О. Ногайбаев К проблеме социальной адаптации иностранных студентов к условиям казахстанских вузов. - Алматы: Казахский национальный университет имени аль-Фараби, 2012. - 6 с.

11) Ибраева Ж.Б., Семенова Ю.М., Алдынгуров Д.К., Мысаев А.О., Даулетьярова М.А., Сергазина Г.М., Оразалина А.С. УДОВЛЕТВОРЕННОСТЬ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ СОЦИОКУЛЬТУРНЫМ СОПРОВОЖДЕНИЕМ МЕДИЦИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН. - Семей: Государственный медицинский университет, 2016. 39-43 с.